

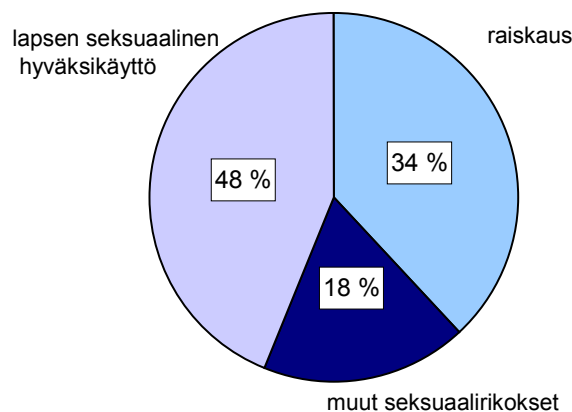
4 Seksuaalirikokset

Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia

Seksuaalirikoksia koskevia rangaistussäännöksiä uudistettiin 1.1.1999 (L 563/1998) voimaan tulleella lailla. Rikoslain 20 lukuun sisältyvät rangaistussäännökset toisen pakottamisesta sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan tekoon, seksuaalisesta hyväksikäytöstä, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta ja parituksesta. Raikaussäännökset on porrastettu kolmeen tekomuotoon: raiskaukseen, törkeään raiskaukseen ja sukupuoliyhteyteen pakottamiseen.

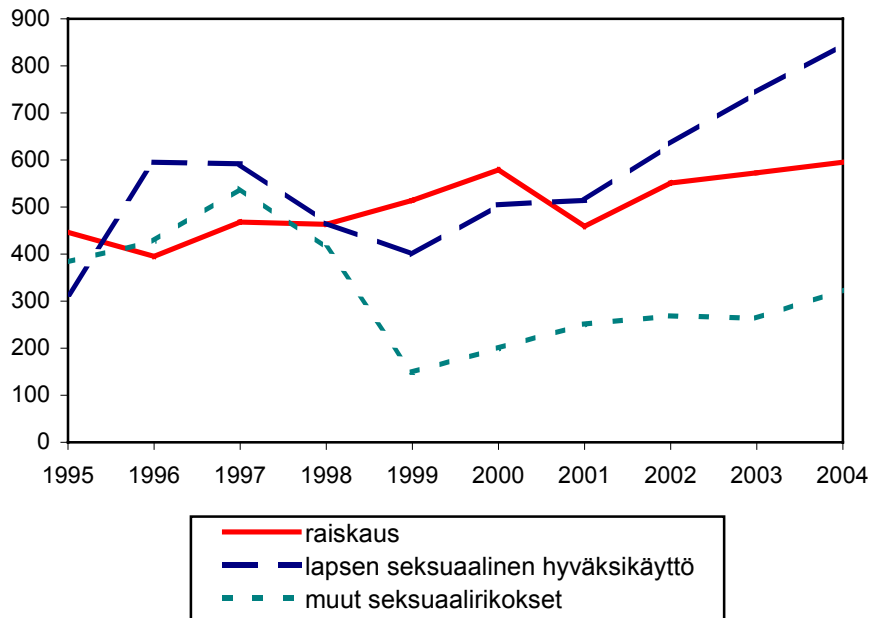
Seksuaalirikossäännöksillä suojataan jokaisen ihmisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Toinen keskeinen tavoite on lasten rikosoikeudellisen suojan parantaminen. Uudistuksessa laajennettiin myös virallisen syyttäjän syyteoikeutta. Esimerkiksi raiskauksesta tehtiin virallisen syytteen alainen rikos. Asianomistajarikoksia ovat sukupuoliyhteyteen pakottaminen (RL 20:3), pakottaminen seksuaaliseen tekoon (RL 20:4) ja joissain tapauksissa seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:5). Tämän lisäksi asianomistaja voi tiettyissä seksuaalirikoksissa pyytää omasta vakaasta tahdostaan, että syytettä ei nostettaisi (RL 20:12).

Rikoslaisissa on myös rangaistussäännökset sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämisestä, tällaisen lasta esittävän kuvan hallussapitamisesta, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasta markkinoinnista, sukupuolisiveellisyyden julkisesta loukkaamisesta ja sukupuoliyhteydestä lähisukulaisten kesken (RL 17:18–22).

Kuvio 33 Poliisin tietoon tulleet seksuaalirikokset (RL 20 luku) vuonna 2004 (%)

Vuonna 2004 poliisin tietoon tuli 1 765 rikoslain 20 luvun mukaista seksuaalirikosta (edellisenä vuonna 1 581). Epäilyjä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä oli 846 (744), raiskauksista 595 (573) ja muista seksuaalirikoksista 324 (264). Alaikäisiin kohdistuneiden tekojen määrät ovat vaihdelleet eri vuosina, mutta 2000-luvulla niiden määrä on ollut kasvussa.

Kuvio 34 Poliisin tietoon tulleiden seksuaalirikosten määrä 1995–2004

4.1 Raiskaus

Suomessa on viimeisen kymmenen vuoden aikana ilmoitettu poliisille keskimäärin 504 raiskausta vuosittain. Poliisin tietoon tulleista tapauksista ei voi tehdä päätelmiä rikosten todellisesta määrästä ja luonteesta, vaan ne kertovat enemmän rikosten uhrien halusta ja kyvystä tehdä rikosilmoitus.

Seksuaalista väkivaltaa kokeneille voi olla vaikeaa myöntää olevansa raiskauksen uhri. Esimerkiksi USA:ssa tehtyjen kyselytutkimusten mukaan yli puolet niistä naisista, jotka ovat kokeneet rikoslain tunnusmerkistön täyttävän raiskauksen, eivät määrittele kokemustaan raiskaukseksi (Raijas 2000, 6). Tähän voi vaikuttaa se, että yleisissä keskusteluissa tuodaan usein esille, että raiskauksen uhrillakin olisi tietty vastuu turvallisuudestaan ja että järkevällä käyttäytymisellä raiskauksen olisi pystynyt estämään. Viime vuosina on esitetty myös toisenlaisia käsityksiä seksuaalisesta väkivallasta. Tällöin on korostettu, että siinä on kysymys ihmisistä hyvin traumatisoivasta teosta, sillä raiskauksessa tunkeudutaan ihmisen herkimpään ja intiimeimpään alueeseen,

seksuaalisuuteen. Raiskaus aiheuttaa voimakkaita häpeän ja syyllisyyden tunteita. (Punnonen 2001; Raijas 2001; Kaukonen 2003.)

Raiskauksien todellisista vuosittaisista määristä on esitetty erilaisia arvioita, jotka ovat perustuneet esimerkiksi Suomessa tehtyihin uhritutkimuksiin, Raiskauskriisikeskus Tukinaisen saamiin yhteydenottoihin tai poliisin tekemiin arvioihin (Naisiin kohdistuva väkivalta 1991).

Suomalaisten naisten kokemaa seksuaalista väkivaltaa selvitettiin vuonna 1997 tehdyssä uhrikyselyssä. Sen mukaan viimeksi kuluneen vuoden aikana lähes 33 000 naista oli kokenut avio- tai avopuolison tekemää seksuaalista väkivaltaa. Melkein 23 000 naista oli puolestaan kokenut muun tutun tai tuntemattoman miehen tekemää seksuaalista väkivaltaa, joista sukupuoliyhteyteen pakottamisen kokeneita oli nelisentuhatta ja sen yrityksen uhreja noin 18 500. (Heiskanen & Piispa 1998.)

Taulukko 9 Seksuaaliseen kanssakäymiseen painostaminen, pakottaminen tai sen yritys

Tekijänä	Joskus elämänsä aikana 15 vuotta täytettyään		Viimeisen vuoden aikana 15 vuotta täytettyään	
	N	%	N	%
1. Nykyinen avio- tai avopuoliso	76 526	5,9	32 971	2,5
2. Entinen avio- tai avopuoliso	96 260	18,7	-	-
3. Tuttu tai tuntematon mies (yhteensä)*	271 261	14,8	22 606	1,2
3a. Pakottanut	78 930	4,3	4 044	0,2
3b. Yrittänyt pakottaa	192 331	10,5	18 562	1,0

Lähde: Heiskanen & Piispa 1998.

* Ei sisällä painostusluonteisia tekoja.

Uhritutkimusten mukaan suurin osa seksuaalisesta, kuten muustakin väkivallasta jää usein piilorikollisuudeksi, eikä tule viranomaisten tietoon. Varsinkaan tuttujen ja läheisten tekemästä seksuaalisesta väkivallasta ei yleensä ilmoiteta viranomaisille. Myös raiskausten uhrien tukipalveluista saatavat tiedot vahvistavat, että seksuaalista väkivaltaa kohdataan usein läheissuhteissa, mutta rikosilmoituksia niistä tehdään harvemmin kuin tuntemattomien tekemistä teoista (esim. Raijas & Repo 1999, 62–65). Tukinaiseen otetuissa yhteydenottoissa on ollut useammin kyse intiimissä tai muussa läheissuhteessa tapahtuneista raiskauksista kuin poliisille ilmoitetuissa tapauksissa. Tukinaiseen tuli vuonna 2004 yhteensä yli 13 000 soittoa tai soittonyritystä.

Poliisille ilmoitetut raiskaukset

Seuraavassa asetelmassa kuvataan poliisille ilmoitettujen raiskausrikosten määrä vuosina 1995–2004. Vuoteen 1999 saakka mukana ovat väkisinmaakaamiset ja niiden yritykset. Tästä eteenpäin mukaan on laskettu raiskaus (RL 20:1), törkeä raiskaus (20:2), pakottaminen sukupuoliyhteyteen (20:3) sekä näiden rikosten yritykset. Tapausten määrä on ollut 1990-luvulla kasvussa. Vuonna 2004 poliisin tietoon tuli 595 raiskausta tai sen yritystä, kun niitä edellisenä vuonna oli hieman vähemmän, 573.

Poliisin tietoon tulleet raiskausrikokset 1995–2004.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	446	395	468	463	514	579	459	551	573	595
<i>Muutos %</i>	+15,2	-11,4	+18,5	-1,1	+11,0	+12,6	-20,7	+20,0	+4,0	+3,8

Poliisin tietoon tulleita raiskauksia on selvitetty tarkemmin tutkimalla kaikki vuosina 1998–1999 poliisille ilmoitetut tapaukset (Kainulainen 2004). Raiskauksen uhreja oli yhteensä 1 018. Taulukosta 10 käy ilmi, että raiskauksen uhri ja raiskauksesta epäilty tekijä tunsivat yleensä toisensa. Vain noin joka neljännessä tapauksessa tekijä oli uhrille tuntematon. Raiskauksia tapahtui eniten ns. tutustumistilanteissa ja tuttavien kesken. Tutustumistilanteilla tarkoitetaan tapauksia, joissa tekijä ja uhri tapasivat esimerkiksi ravintolassa ja lähtivät yhdessä jatkoille (Näre 2000, 107–108). Noin 130 raiskausta tapahtui intiimissä tai muussa läheisessä suhteessa, mikä vastaa 13 prosenttia tapauksista. Tällöin oli yleensä kysymys parisuhteesta.

Taulukko 10 Raiskauksesta epäillyn tekijän ja uhrin välinen suhde poliisille ilmoitetuissa raiskauksissa vuosina 1998–1999

	N	%
Intiimi tai muu läheissuhde	134	13,2
Tekijä ja uhri tuttavina	236	23,2
Tutustumistilanne	251	24,6
Tekijä/uhri työtehtävissä	23	2,3
Tekijä auktoriteettiasemassa	4	0,4
Tekijä tuntematon uhrille	270	26,5
Ei tietoa suhteesta	100	9,8
Yhteensä	1 018	100,0

Lähde: Kainulainen 2004.

Tutkimuksessa (Kainulainen 2004) havaittiin, että tekijän ja uhrin välinen suhde vaikutti siihen, miten hyvin tapaukset etenivät rikosprosessissa. Tuntemattoman miehen tekemistä päällekkarkauksista nostettiin vain harvoin syyt-

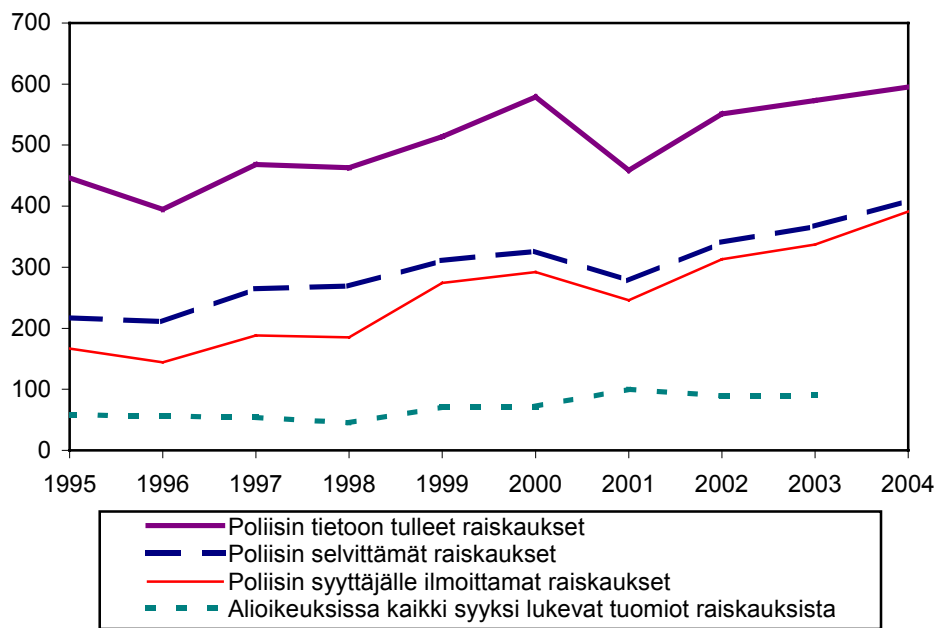
teitä (8 % tapauksista). Syynä tähän oli yleensä se, että tekijän henkilöllisyyttä ei pystytty selvittämään. Tutustumistilanteissa tai tuttavien kesken tapahtuneista raiskauksista nostettiin syyte lähes joka viidennessä (19 %) tapauksessa. Prosessin eteneminen saattoi pysähtyä useasta eri syystä: poliisi ei onnistunut selvittämään rikosta, tapaus luokiteltiin ei-rikokseksi, syyttäjä ei nostanut syytettä tai raiskauksen uhri esitti tällaisen toivomuksen. Parisuhteessa tapahtuneista raiskauksista hieman alle kolmasosa (28 %) johti syytteen nostamiseen. Tällöin rikosnimikkeenä ei tosin välttämättä ollut raiskaus tai jokin muu seksuaalirikos, sillä syyte saatettiin nostaa vain pahoinpitelystä. Myös näissä tapauksissa rikosprosessi saattoi keskeytyä useista eri syistä.

17 prosentista rikosilmoituksia löytyi maininta siitä, että raiskauksen uhri halusi vetäytyä tapauksen tutkinnasta. Raiskauksen uhri voi haluta vetäytyä rikosprosessista monesta eri syystä. Häpeä, itsesyytökset, läheisten ihmisten kielteinen suhtautuminen ja pelko tekijää kohtaa ovat esimerkkejä näistä syistä. Varsinkin tutustumistilanteissa tapahtuneissa raiskauksissa naiset saattoivat syyllistää itseään tapahtumista. Myös poliisin käyttäytyminen vaikuttaa raiskauksen uhrin haluun ja kykyyn jatkaa rikostutkintaa.

Lainuudistuksen vaikutuksista

Seuraavassa kuviossa esitellään poliisin tietoon tulleiden raiskausrikosten määrä, niiden selvittäminen ja syyttäjälle ilmoittaminen vuosina 1995–2004. Poliisin tietoon tulleiden tapausten määrä on kasvanut 1990-luvulla. Kehitys saattaa kertoa pikemminkin muutoksesta ilmoitusherkkyydessä kuin todellisuudessa tapahtuvien rikosten määrän lisääntymisestä. Vuonna 2004 poliisille ilmoitettiin 595 raiskausta tai sen yrittystä.

Poliisi on pystynyt vuoden 1999 jälkeen selvittämään aikaisempaa paremmin sille ilmoitettuja raiskauksia, sillä rikosten selvitysprosentti on noussut. Vuonna 2004 poliisi selvitti 409 raiskausta, mikä tekee selvitysprosentiksi 69. Kuvioista havaitaan myös, että poliisi on tehostanut selvittämiensä raiskausten ilmoittamista syyttäjälle. Ennen lainuudistusta raiskaus (väkisinmakaaminen) oli asianomistajarikos, jonka takia rikoksen tutkiminen ja eteneminen rikosprosessissa pysähtyi raiskauksen uhrin niin pyytäessä. Uudistuksessa laajennettiin virallisen syyttäjän syyteoikeutta raiskausrikoksissa. Syyttäjälle ilmoittamatta jätettyjen rikosten määrä on pienentynyt uudistuksen jälkeen selkeästi. Vuonna 2004 poliisi ilmoitti syyttäjälle 391 raiskausta, mikä vastaa 96 prosenttia sen selvittämistä rikoksista.

Kuvio 35 Poliisin tietoon tulleet raiskaukset, niiden selvittäminen ja syyttäjälle ilmoittaminen sekä alioikeuksissa tuomitut 1995–2004

Taulukossa 11 esitellään tietoja poliisin tietoon tulleista rikoksista ja niiden käsittelemisestä rikosprosessissa. Taulukosta käy ilmi, kuinka paljon poliisin tietoon on tullut raiskausrikoksia, kuinka moni niistä on selvitetty ja ilmoitettu syyttäjälle sekä kuinka usein syyttäjä on tehnyt päätöksen syyttämättä jättämisestä.

Kun raiskauksesta tuli vuonna 1999 virallisen syytteen alainen rikos, syyttäjälle ilmoitettujen tapausten määrä lisääntyi selvästi. Tosin myös syyttäjien tekemien syyttämättä jättämisten määrä on noussut. Suurimmassa osassa tapauksia syytteen nostamisesta on luovuttu puuttuvan näytön vuoksi (vuosina 1999–2003 keskimäärin 86 % tapauksia). Seuraamusluonteisia syyttämättä jättämisistä oli vuosina 1999–2003 viisi prosenttia kaikista syyttämättä jättämispäätöksistä. Tapauksia, joissa syyttämättä jättäminen perustui asianomistajan vakaasta tahdosta esittämään pyyntöön, on tehty vuosittain vain muutamia (vuonna 2003 yksi päätös). Taulukosta käy myös ilmi, kuinka paljon alioikeuksissa on ollut raiskausrikoksista ja niiden yrityksistä syytettyjä ja tuomituita.

Taulukko 11 Raiskaus, törkeä raiskaus ja pakottaminen sukupuoliyhteyteen (RL 20:1–3): Rikosten viranomaiskäsitely 1997–2003 (N)

	Poliisin tietoon	Poliisin selvittämät	Syyttäjälle ilmoitetut	Syyttämättä jättämiset	Päärikoksena syytetyt	Päärikoksena tuomitut	Kaikki tuomitut
	A	B	C	D	E	F	G
1997	468	265	188	44	47	46	54
1998	463	296	185	90	44	43	45
1999	514	311	274	87	59	50	71
2000	579	326	292	136	74	60	72
2001	459	278	246	112	101	76	100
2002	551	341	313	128	93	75	89
2003	573	367	337	140	76	67	90

A = Poliisin tietoon tulleet rikokset

B = Poliisin selvittämät rikokset (kaikki vuoden aikana selvitetty)

C = Poliisin syyttäjälle ilmoittamat rikokset

D = Kaikki syyttäjän tekemät syyttämättä jättämispäätökset

E = Päärikoksena syytetyt

F = Päärikoksena annetut syyksi lukevat tuomiot

G = Kaikki syyksi lukevat tuomiot

Edellä kuviossa 35 on tarkasteltu poliisin tietoon tulleita raiskauksia. Siinä on esitetty myös alioikeuksissa raiskauksesta tai sen yrityksestä tuomittujen lukumäärä. Kuvioista havaitaan, että vain pieni osa poliisin tietoon saamista raiskauksista johtaa tekijän tuomitsemiseen. Seksuaalirikosuudistuksen jälkeen tässä on tapahtunut muutos, sillä sekä syytteiden nostaminen että tekijöiden tuomitseminen on lisääntynyt. Vuosina 1999–2003 nostettiin keskimäärin 81 raiskaussyytettä vuodessa ja tuomittuja oli vastaavasti 66. Ennen uudistusta (1995–1998) syytettyjä oli keskimäärin 55 vuodessa ja tuomittuja 51. Lukuja tarkasteltaessa on otettava huomioon, että samaan aikaan poliisille ilmoitettujen raiskausten määrä on noussut. Tarkasteltaessa syytettyjen ja tuomittujen suhteellista osuutta poliisille ilmoitetuista raiskauksista havaitaan, että myös se on noussut (ks. taulukko 12). Tästä syystä on mahdollista todeta, että seksuaalirikosuudistus on onnistunut jonkin verran tehostamaan viranomaisten toimintaa.

Taulukko 12 Raiskaus, törkeä raiskaus ja pakottaminen sukupuoliyhteyteen (RL 20:1–3):
Rikosten viranomaiskäsitely 1997–2003 (%)

	Selvitys- prosentti A	Syyttäjälle ilmoitetut B	Syyttämättä jättämiset C	Päärikoksena syytetyt D	Päärikoksena tuomitut E	Kaikki tuomitut F
1997	56,6	70,9	23,4	10,0	9,8	11,5
1998	58,1	68,8	48,6	9,5	9,3	9,7
1999	60,5	88,1	31,8	11,5	9,7	13,8
2000	56,3	89,6	46,6	12,8	10,4	12,4
2001	60,6	88,5	45,5	22,0	16,3	21,8
2002	64,0	91,8	40,9	16,9	13,6	16,2
2003	68,7	95,6	41,5	13,3	11,7	15,7

A = Poliisi selvittänyt (kaikki vuoden aikana selvitetty rikokset)

B = Poliisi ilmoittanut syyttäjälle selvitetystä rikoksista

C = Kaikki syyttämättä jättämispäätökset syyttäjälle ilmoitetuista rikoksista

D = Päärikoksena syytetyt poliisin tietoon tulleista rikoksista

E = Päärikoksena tuomitut poliisin tietoon tulleista rikoksista

F = Kaikki syyski lukevat tuomiot poliisin tietoon tulleista rikoksista